

RAHELA-BULKICA ANAF

Kako je izbegla genocid nad Jevrejima 1941.

Pisano na osnovu usmenog kazivanja

Rahela Anaf

Do rata i okupacije Jugoslavije 1941. godine, porodica Anaf živila je u svojoj prizemnoj kući od dva mala stana u Pop–Taškovoj ulici br. 4, u Beogradu, u blizini tadašnje Autokomande.

Porodica je živila u granicama srednjeg, podnošljivog materijalnog stanja, uglavnom složno i relativno bezbrižno.

Majka Sarina – Sara, rođena Altaras a udata Anaf, bila je sedmo dete majke Flore i oca Josifa Altarasa, koji su od početka ovog veka živili i svu svoju decu izrodili u Požarevcu. Otac Josif bio je majstor, jorgandžija, ali bez svoje radnje. Odlazio je po kućama na rad i u mnogim prilikama, kada je bilo višednevnog posla, ostajao je na spavanju i hrani kod poslodavca. Kao najmlađe dete, Sarina je bila najomiljenija, imala je veoma blagu i dobru narav, i takva je ostala sve do smrti. Umrta je 1934. od sepse nastale posle nestručno izvršene kiretaže.

Kasnije se utvrdilo da nije ni bila u drugom stanju.

Otac Bencion Anaf bio je limarski majstor. Veoma društven, veseljak po prirodi, i veoma tražen i dobar majstor, bio je omiljen i rado viđen u društvu komšija, kolega zanatlija i poštovan od mušterija. Prema porodici i supruzi Sarini bio je veoma pažljiv. Ugled kakav je uživao među ljudima, omogućioće mu da kasnije preko mnogih prijatelja pokuša da svoju porodicu spase od genocida, što mu je delimično i uspelo.

Sarina – Sara i Bencion izrodili su troje dece: Avrama – Acu, koji je do rata bio carinski posrednik međunarodne špedicije; Josifa – Joleta, koji je do rata studirao tehniku (III godina), i ćerku Rahelu – Bulkicu, ućenicu, koja je u svojoj osmoj godini izgubila majku, a 1941. imala je 15 godina.

Sa okupacijom, za sve Jevreje, pa i za porodicu Anaf, nastupili su teški dani, puni neizvesnosti, straha i mnogih neprijatnosti: svakodnevnne pretnje, šikaniranje,

ponižavanje, lišavanje najelementarnijih ljudskih prava. Počela su vrlo brzo i streljanja grupa Jevreja kao talaca, pod izgovorom "odmazde", zatim obaveza prijavljivanja u poseban centar za Jevreje, ograničavanje kretanja, odvođenje pod nemačkom stražom na razne teške fizičke i krajnje ponižavajuće radove širom Beograda. Ukratko, Jevreji su se našli van zakona i bez ikakvih prava, što je značilo da sa njima može svako da postupa kako hoće. Tako je bilo prvih meseci posle okupacije, a i to što je ovde rečeno, samo je bleđa slika užasa koji su Jevreji doživljavali.

Negde u oktobru 1941. a možda i koji dan ranije, počelo je odvođenje Jevreja, prvenstveno muškaraca u sabirni logor "Topovske šupe", kod Autokomande. Tu su prikupljeni Jevreji u dve vojne zgrade bivše kasarne "Princ Andreja". Logor je osnovala nemačka komanda. Iz njega su, pod raznim izgovorima, odvođene grupe Jevreja na streljanje. Osim Nemaca, u logoru su bili i Nedićevi žandarmi koji su se takođe isticali u brutalnom ponašanju prema Jevrejima. Posebno su životinjski postupali neki od žandarma: Ralić, Vukosavljević, Veličkov i dr. Nedić i njegovi poslušnici odbijali su da olakšaju sudbinu Jevreja jer se "...zna vrlo dobro da su Jevreji bili potrebni kao meso koje će morati davati..." za poginule Nemce, potrebni su kao taoci za streljanje (Jevr. ist. muzej K.22-76-1/15).

Rahela-Bulkica nekoliko puta je obilazila svoga brata Joleta u tom logoru, nekako je dolazila u kontakt sa njim. Sluteći najgore, Jole je Bulkicu stalno opominjao da beže iz svog stana, da se negde sklone, a najbolje je da beže iz Beograda. (U to vreme njen najstariji brat već je izbegao iz Beograda – kako, videće se kasnije. U toku kazivanja svojih sećanja, Bulkica je piscu ovih redova rekla da su u to vreme, u tom logoru, bili i njen otac, najstariji brat i zet, što on nije znao jer je iz Beograda otišao u prvoj polovini septembra 1941.).

Bulkica je doznala da je njen brat Josif-Jole 3. novembra odveden sa većom grupom Jevreja i da je streljan. Više nije bilo vremena, moralo se što pre bežati iz kuće u Pop-Taškovoju 4.

Često se čuju pitanja sa prizvukom čuđenja "kako to da su Jevreji čekali da budu odvedeni, kako nisu bežali, kako se nisu krili, kako nisu u većem broju odlazili u partizane" i sl. Treba imati u vidu da je izlazak iz Beograda, već nekoliko meseci posle okupacije bio veoma težak, gotovo nemoguć za sve one ljude koji nisu mogli da sebi obezbede lažna dokumenta. Jevreji, sa žutim trakama, nisu smeli da izlaze iz Beograda. Mogli su to jedino ako su se nekako domogli lažnih dokumenata. To je važno i za ilegalce koje je policija tražila. Svi izlazi iz Beograda bili su pod jakom nemačkom stražom, pomognutom Nedićevom žandarmerijom, ljotićevcima i Srpskom državnom stražom. Njih nije bilo malo tako da su i prepoznavanja bila moguća. Svaki izlaz iz Beograda, čak i sa lažnim dokumentima, bio je veliki rizik. Da bi Jevrejin došao do lažnih dokumenata, morao je imati tako dobre prijatelje koji su hteli i mogli da im obezbede ispravu. Svi Jevreji nisu imali prijatelje takvih mogućnosti! Dalje, da bi se neko od Jevreja skrivao u Beogradu, morao je takođe imati verne, dobre i smeje prijatelje koji su, opet, morali da imaju određene uslove za skrivanje – a što nije bilo jednostavno. U takvim slučajevima prijatelji čuvari veoma su mnogo rizikovali, jer bi u slučaju otkrivanja i sami platili glavom. Treba imati u vidu i to da su skrivanje ili izlazak iz Beograda celih porodica, često sa malom decom, bili gotovo nemogućí, a u mnogim slučajevima porodice nisu ni želele da se odvajaju. Svemu ovome

treba dodati da većina Jevreja, i pored svakovrsnog užasa koji su doživljavali – ipak nisu mogli do poslednjeg momenta da zamisle da će ih zaista zadesiti fizičko uništenje. Da dopunim ranije napisano: ako bi neko od Jevreja i došao do lažnih dokumenata, mogao je da izađe iz Beograda, ali, kuda da se uputi, kod koga? Da traži po selima gde se nalaze partizani – smešno je; da se javi bilo kom seljaku da se kod njega krije – i to je besmislica. Znači, svaki odlazak iz Beograda pretpostavljao je obezbedene uslove za dalji boravak, ili za stupanje u partizane, ili za skrivanje kod proverenih ljudi. "Kanali" za prebacivanje Beogradana u partizanske odrede poveravali su se samo malom broju ljudi, za koje je ilegalna organizacija mogla da bude sigurna da neće provaliti teško uspostavljene veze za izlazak iz grada i za dolazak u partizanske odrede.

Evo samo nekih odgovora na ranije postavljena pitanja zašto Jevreji nisu masovnije bežali.

Pre nego što opišem Bulkičino spasavanje za vreme okupacije, da ukratko objasnim kako su iz Beograda izbegli njen stariji brat Avram–Aca i otac Bencion, u želji da izbegnu genocid.

Već je rečeno da je porodica Anaf u Pop–Taškovoju ulici imala dva mala stana. U jednom od njih, kao kirajdzija, stanovao je narednik bivše jugoslovenske vojske Aleksandar Nikolajević. Posle okupacije postao je narednik u Nedićevoj vojsci. Komšijski odnosi su bili veoma dobri i prisni. Avram–Aca bio je dobar prijatelj sa narednikom. Pošto je narednik ocenio šta se sve sprema Jevrejima, kada je ubrzo posle okupacije premešten u Senjski rudnik, rešio je da pomogne Aci da se skloni iz Beograda: poveo ga je u Senjski rudnik i zaposlio ga u administraciji rudnika, pri čemu ga je predstavio kao svoga rođaka. Aca je ceo rat proveo u Senjskom rudniku kao administrativni službenik pod imenom Avram Antić. Narednik je Acu lično doveo u rudnik pre nego što je Bulkica napustila stan u Beogradu. Avram–Aca umro je 1970. i sahranjen je na jevrejskom groblju u Beogradu.

Sa ocem Bencionom stvari su se odvijale malo drugačije. On je napustio stan negde u novembru, Bulkica se ne seća tačno datuma. Da dođe do lažnih dokumenata pomogla mu je Srpkinja Božana Smederevac, kojoj je Bencion ustupio svoj stan na korišćenje ne bi li tako sačuvao i stan i sve u njemu. Božana mu je dala prijavu stana nekog svog starijeg i bolesnog rođaka, pomoću koje je Bencion uspeo da dođe do legitimacije na ime Jovan Mirković. Napustio je stan. Oko mesec dana se kao samac krio u Strumičkoj ulici na Pašinom brdu, a onda je uspeo da se prebaci u Arandelovac, gde se već tada nalazila i krila jedna njegova rođaka. Sve do 1944. krio se i živeo u Arandelovcu, samo je ponekada dolazio i provodio neko vreme u Despotovcu. A 1944. u Despotovcu ga je prepoznao jedan kvisling, prijavio ga je i Bencionu su sproveli u Jagodinu, gde je i streljan. Bulkica kaže da je doznala da je taj kvisling posle oslobođenja streljan.

Glavni deo ovog teksta je o tome kako se spasila Rahela–Bulkica Anaf. Ona se seća da je u svom stanu ostala, sada već sama, negde do kraja novembra 1941. Čula je da su Nemci i njihove sluge počeli da odvođe i žene i decu, pa je odmah pobegla kod svojih školskih drugarica Nade i Perside Šparavalo. Tu je ostala skrivena kratko vreme, nedelju–dve. Za to vreme Nada i Persida Šparavalo uspele su da Bulkici obezbede lažnu dačku knjižicu na ime Bojana Mirković. Posle toga Bulkica je prešla u stan Ivanke Nikolić, svoje sestre od tetke, u ulici Vojvode Prijezde, na Pašinom brdu. Tu je ostala do januara 1942. Vlasnik kuće doznao je

da se u stanu Nikolića krije Bulkica, zapretio je da će je, ako ona ne napusti njegovu kuću prijaviti Nemcima. Nikolići su morali odmah nešto da urade; nije se smelo čekati da vlasnik ostvari svoju pretnju. Muž njene sestre od tetke, Ivanke Nikolić, odveo je Bulkicu u Senjski rudnik da bi bila kod svog brata Ace. Za malo stariju devojčicu tada nisu mogli da nađu drugo hitno rešenje. Putovanje je prošlo dobro, uprkos tome što putovanja u okupiranoj Srbiji nisu nimalo bila prijatna. Legitimisanja, racije, pretresi i sl. bile su tada redovne pojave.

Sarina-Sara Anaf rođena Altaras sa decom: Avram-Aca, Josif-Jole i Rahela-Bulkica (snimak iz 1930. i neke godine)

U Senjskom rudniku Bulkica nije smela da ostane takoreći ni dana. U mestu se nalazio poznanik narednika Nikolajevića, isto podoficir bivše jugoslovenske vojske, neki Rus Arkadije, koji je, doznavši za Bulkicu izrazio sumnju kako to da narednik prvo dovodi svog rođaka, a sada i neku devojčicu o kojoj nikada nije pregovorio. Ta njegova sumnja, a nije se radilo o dobrom čoveku, mogla je da donese mnoge neprijatnosti i tragično da se završi. Zbog toga je Bulkičin brat Aca u januaru 1942. odveo sestru u Arandelovac sa ciljem da se nadalje krije u mestu gde se već ranije krio njen otac Bencion. U Arandelovcu se krila i njena strina Rikica Anaf, tetka Nisima Konfina, bivšeg ministra u posleratnim vladama Jugoslavije. Ne treba posebno govoriti u kakvom teškom psihičkom stanju i strahu je Bulkica preživljavala sva ta bežanja i skrivanja.

Već je ranije rečeno da je Bulkičin otac Bencion imao mnogo prijatelja, koji su bili voljni da mu u ponečemu pomognu. U Arandelovcu je sreo prijatelja, kolegu, limarskog majstora Milana Živkovića, čija je žena bila Jevrejka. Pošto Bencion nije smeo da primi Bulkicu u svoj iznajmljeni stan, jer je stanodavce već bio obavestio da nema nikoga od familije, nije bilo moguće sada dovesti Bulkicu i prijaviti je kao ćerku ili rođaku. Nađeno je privremeno rešenje da Milan Živković u prvim danima primi Bulkicu. Zima je, januar mesec. Ovo rešenje nije moglo biti

za duže, jer je postojala opasnost da se nešto desi i porodici Živković, pošto je supruga bila Jevrejka. Osim toga Bulkica je od dokumenata još uvek imala samo lažnu dačku knjižicu.

Tada je nađeno malo neobično rešenje za Bulkičino zbrinjavanje. Pre odlaska iz Beograda, otac Bencion je od svog prijatelja, inženjera Miše Boškovića, dobio pismo—preporuku za Mišinog rodaka, armijskog generala Ljubomira Marića, u kome ga Miša moli da donosiocu pisma, ako zatreba, izađe u svemu u susret. Tada je Bencion iskoristio ovu mogućnost. General se odazvao molbi i Bulkicu, sada kao izbeglicu iz NDH, zaposlio kao kućnu pomoćnicu, za stan i hranu, u porodici Ruže i Nenada Milića. Nenad je bio pravnik a Ruža je bila medicinska sestra. Oni su posle okupacije napustili Beograd i ceo rat su proveli u Arandelovcu. U to vreme general Marić je znao ko se krije pod imenom Bojane, a porodica Milić to još nije znala. Iako je radila kao kućna pomoćnica, sada već u šesnaestoj godini, Bulkica alijas Bojana bila je veoma dobro primljena, tretirana je sa punom pažnjom kao njihovo dete, zavoleli su je – dobri ljudi! Sada su u istom gradu bili otac i ćerka, iako ne u istom stanu, ali mogli su ponekada krišom da se vide, sretnu. Dopisivali su se i sa Acom, koji je bio u Senjskom rudniku.

Postavilo se pitanje kako lažnu dačku knjižicu zameniti, odnosno kako doći do legitimacije? To je priča za sebe. Osim toga, preko dačke knjižice moglo se ustanoviti da je Bulkica—Bojana iz Beograda i da je to falsifikat.

U Arandelovcu je postojao neki organ Komesarijata za izbeglice, koji se brinuo o prihvatu izbeglica iz ustaške NDH. Lična legitimacija mogla se dobiti samo preko tog Komesarijata. Postojala je mogućnost da činovnici u razgovoru sa "Bojanom Mirković" – Bulkicom nešto posumnjaju i da sve propadne. Zato je bilo potrebno da se Bulkica temeljito pripremi za razgovor u Komesarijatu. Danima se pripremala: naučila je "Očenaš", naučila je kako da se krsti, ponešto je trebalo znati i o srpskim i pravoslavnim običajima, tečno je trebala da odgovara na pitanja odakle je, koga ima, gde je živela (izabran je Osijek), kako je stigla do Arandelovca i mnogo drugoga. U Komesarijat je Bulkicu odvela (i prisustvovala razgovoru sa činovnicima) Pava – prezimena se ne seća – ćerka iz porodice kod koje se krila Rikica Anaf, rodaka Nisima Konfina. Uz Pavinu pomoć, a na veliku radost Bulkičinu, činovnici nisu nikakve posebno ispitivačke razgovore vodili sa njom i sve je prošlo lako. Bulkica je dobila legitimaciju na isto ime – Bojana Mirković.

U kući porodice Milić, Bulkica je provela od januara do decembra 1942. godine. To je period kada je bila najsigurnija i kada se sa njom lepo postupalo. Po tome kako se sa njom postupalo, mogla je tamo da ostane i do kraja rata. Međutim, tog decembra dogodilo se nešto što je moglo tragično da se završi i što je unelo veliki nespokoj i strah u porodicu Ruže i Nenada Milića.

U Arandelovcu, u kući Juce Đorđević, bila je smeštena nemačka komanda za Arandelovac. Jednom prilikom, ćerka generala Marića, Rajka, kao u poverenju, kao što se prenose "interesantne" tajne, rekla je Juci da se u kući Milića krije jedna devojčica Jevrejka. Juca se zabrinula, jer je otkrivanje Jevrejke moglo da donese velike neprijatnosti, tragično da se završi za Bulkicu, a možda i za mnoge druge. Juca je to poverila porodici Milić. Bili su veoma iznenađeni i pozvali su Bojanu—Bulkicu na razgovor. Pitali su je da li je ona Jevrejka. Bulkica je to negirala. Posle upornog nastojanja da im kaže istinu i kada su joj rekli da oni nju vole i da joj neće

učiniti nikakvo zlo, Bulkica je priznala, gorko zaplakala, zaridala i klekla pred njih moleći da je ne otkriju Nemcima, da je ne bi odveli u logor. Tada se desilo ono što je normalno kod dobrih i humanih ljudi, a takvih je bilo i za vreme okupatorske strahovlade. Ruža Milić pridigla je Bulkicu, zagrlila je i sama zaplakala, i rekla joj da se ništa ne brine, da će se oni pobrinuti za nju, ali da više ne može da ostane u njihovoj kući, i ne samo tu nego ne sme više da ostane ni u Arandelovcu.

Nenad Milić je odmah otišao kod generala Marića sa zahtevom da se general pobrine šta dalje činiti sa Bulkicom. Pošto je njegova ćerka kriva za nastalo stanje, mora se on pobrinuti, inače će Milić potvrditi da je general znao koga preporučuje za kućnu pomoćnicu. General nije imao kuda, morao je nešto da učini. Obezbedio je Bulkici objavu za putovanje u Vrnjačku Banju i uputio je da se javi njegovom rođaku, već ranije pomenutom inženjeru Miši Boškoviću.

Ovom prilikom Bulkica je usred zime morala sama da putuje preko Lapova. Tu je morala da prenoći do sutrašnje veze za Vrnjačku Banju. Ne samo da je bila sva u strahu nego nije imala ni gde da provede noć. Tu se, na stanici, našao neki Nedićev oficir, koji je, čuvši da je izbeglica i da nema kuda, odveo kod neke žene u blizini stanice, koja ju je nekako smestila da provede noć, uprkos tome što joj je stan već bio pun putnika koji su takođe morali negde da prenoće. Ovo možda izgleda kao nevažan detalj Bulkičinog "putešestvija", ali treba se zamisliti kako joj je bilo i u kakvom psihičkom stanju je morala sama da putuje.

Inženjer Miša Bošković primio je Bulkicu i kod njega je ostala tri meseca. Dane je provodila u podrumu, skrivena od pogleda ljudi, a noć je provodila u stanu Boškovića. Moralo se tako, jer su Boškovići već imali kućnu pomoćnicu, neku Slovenku, verovatno izbeglicu, pa se ne bi moglo objasniti kako to da su zaposlili još jednu pomoćnicu. U međuvremenu su Boškovići tražili drugo, trajnije rešenje. Uspeli su da zaposle Bulkicu kao kućnu pomoćnicu kod inženjera Petronija Jokića, za malu platu, stan i hranu. Petronije je imao taštu, ženu Radu i dva sina. Stariji je bio aktivni četnik, a mladi je bio pred kraj rata mobilisan u četnike – oba su poginula. Porodica Jokića nije znala ko se krije pod imenom Bojana. Za razliku od postupka u porodici Milić u Arandelovcu, kod ove porodice nije joj bilo nimalo lako, tretirali su je bukvalno kao kućnu pomoćnicu, nisu joj dali mira, uvek su joj nalazili poslove, i kada su opravdani i kada to nisu, samo da ne sedi dokona. Ceo taj period skrivanja, do kraja rata, bio joj je veoma težak. Jedino ju je Petronijeva tašta uzimala u zaštitu, branila je i više se brinula o njoj. Bulkica misli da je tašta ipak sumnjala u to ko se krije pod imenom Bojana.

Bulkica je u toj porodici dočekala kraj rata.

Odmah po oslobođenju Vrnjačke Banje, Bulkica je tražila od komande mesta objavu i odobrenje da napusti Vrnjačku Banju (neke smetnje su bile u gradu – karantin, valjda), da nađe brata Acu i tada je porodici Jokić otkrila svoj identitet. Kada je Petronije čuo da ona nije Bojana nego Jevrejka Rahela Anaf, rekao joj je da je on to znao ne bi ona kod njih ostala ni časa, ne bi je držali u svom stanu. Eto, bio je jedan od onih koje ne krase humane osobine. Pored takvih, bio je i nemali broj onih koji su ravnodušno posmatrali stradanje Jevreja, a iz Bulkičinog spasavanja vide se i imena mnogih Srba koji su bili spremni da pomognu u skrivanju i spasavanju Jevreja.